

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نورمفیدی

تاریخ: ۱۳ دیماه ۸۹

مصادف با: ۲۸ محرم الحرام ۱۴۳۲

جلسه: ۱۳

موضوع کلی: کتب اربعه

موضوع جزئی: کتاب کافی

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

تا اینجا در مورد بعضی از ویژگیهای سندی روایات کتاب کافی نکاتی را عرض کردیم.

چهارم: مسئله ارسال در اسناد کافی است که اختصاص به کافی هم ندارد و در سایر کتب اربعه هم ارسال وجود دارد یعنی اینکه بخشی از سند، رها میشود و نام راوی ذکر نمیشود.

انواع ارسال در سند:

ارسال آشکار:

این ارسال معمولاً با الفاظ مبهم، ذکر میشود یعنی الفاظی مثل: عدّه من اصحابنا، بعض من اصحابنا، عن رجل، عمّن حدّثه، فی خبره، عمّن رواه، رَفَعَه عن فلان و... معمولاً ذکر الفاظ مبهم در روایات مشاهده میشود، ظهور اولیه الفاظ مبهم در این است که در روایت ارسال هست و ارسال در روایت هم موجب ضعف روایت است، که این ارسال، آشکار است.

ارسال خفی:

گاهی از اوقات، ارسالی که در روایت وجود دارد ارسال خفی است، منظور از ارسال خفی این است که در سند روایت حتی الفاظ مبهم هم ذکر نمیشود ولی در زمره راویان حدیث اسم یک یا دو واسطه حذف شده که این ارسال خفی است در سند روایت الفاظ مبهم هم ذکر نشده که دال بر ارسال باشد اما به طور طبیعی میدانیم که مثلاً فلان راوی بی واسطه نمیتواند از راوی قبل از خودش نقل روایت کرده باشد و حتماً یک یا دو واسطه وجود داشته که حذف شده اما این الفاظ مبهم در کتاب کافی، دلیل بر ضعف روایات کافی نیست.

عده معلوم و عده مجهول:

«عدّه من اصحابنا»، تعبیری است که در بعضی روایات کافی ذکر شده که این عدّه بعضاً معلوم هستند و بعضاً مجهولند، لذا اینطور نیست که در کافی هر جا تعبیر «عدّه من اصحابنا»، آمده باشد، روایت مرسل باشد، بلکه اگر این عدّه، معلوم باشند روایت مرسل نخواهد بود چون عدّه، شناخته شده هستند و موجب ارسال سند نمیشوند، در کافی عده های معلوم، کسانی هستند که بعد از آنها نام یکی از این سه نفر باشد:

(۱) عدّه من اصحابنا عن احمد بن محمد بن عیسی.

(۲) عدّه من اصحابنا عن احمد بن محمد بن خالد برقی.

۳) عده من اصحابنا عن سهل بن زیاد.

یعنی اگر بعد از «عده من اصحابنا»، نام یکی از سه نفر فوق باشد، عده معلومند و سند روایت مرسل نیست.

کسانی که از احمد بن محمد بن عیسی روایت نقل میکنند عبارتند از:

۱- محمد بن یحیی ۲- محمد بن موسی الکُمِیزانی ۳- داوود بن کوره ۴- احمد بن ادریس ۵- علی بن ابراهیم بن هاشم.
عده‌های که از احمد بن محمد بن عیسی روایت نقل میکنند، پنج نفر فوق هستند که معلوم هستند، لذا اگر در سند روایتی از روایات کافی نوشته باشد: «عده من اصحابنا عن احمد بن محمد بن عیسی» ، این عده، معلومند و روایت، ضعف سندی ندارد چون مرسل نیست.

کسانی که از احمد بن محمد بن خالد برقی روایت نقل میکنند عبارتند از:

۱- علی بن ابراهیم ۲- علی بن محمد بن عبدالله ۳- ابن اُذَینَه ۴- احمد بن عبدالله ۵- علی بن حسین سعدآبادی.

کسانی که از سهل بن زیاد روایت نقل میکنند عبارتند از:

۱- علی بن محمد بن علان ۲- محمد بن ابی عبدالله ۳- محمد بن الحسن ۴- محمد بن عُقیل کلینی.

پس عده‌های که از سه نفر مذکور یعنی احمد بن محمد بن عیسی و احمد بن محمد بن خالد برقی و سهل بن زیاد روایت نقل کرده باشند گرچه نام این عده در سند روایات ذکر نشده باشد معلوم هستند و موجب ارسال در سند روایات نمیشوند، لذا ذکر لفظ مبهم «عده من اصحابنا» باعث ارسال روایت نمیشود.

عده ای که غیر از این سه نفر روایت نقل میکنند مجهول هستند، مثلاً در بعضی از روایات آمده: «عده من اصحابنا عن ابراهیم بن اسحاق احمر»، ابراهیم بن احمر جزء سه نفر فوق نیست پس مجهول است و روایت منقول از او مرسل و ضعیف میباشد. یا مثلاً آمده: «جماعه عن احمد بن محمد بن یحیی»، که احمد بن محمد بن یحیی جزء سه نفر مذکور نیست و یا در جای دیگر آمده: «عده من اصحابنا عن احمد بن محمد بن ابی نصر» که ایشان هم جزء سه نفر مورد نظر نیست، پس «عده من اصحابنا» یک تعبیر مبهم است که هم عده معلوم را شامل میشود و هم عده مجهول را.

گاهی تعبیر «بعض من اصحابنا» در روایات بکار رفته که با «عدة من اصحابنا» فرق میکند، «عده من اصحابنا» ظهور در یک جماعتی دارد ولی «بعض اصحابنا» و «یا بعض من اصحابنا» ، دلالت بر یک نفر میکند که اگر تعبیر «بعض اصحابنا» در سند روایت آمده باشد مجهول است، مثلاً در یک روایتی آمده: «الحسین بن محمد عن المعلی بن محمد عن بعض اصحابه عن ابی بصیر قال: ...»^۱ که تعبیر «بعض اصحابه» قبل از ابی بصیر آمده و مجهول است و این روایت از نظر متأخرین ضعیف است چون «بعض اصحابه» معلوم نیست که چه کسی است، یا مثلاً در سند روایت دیگری آمده: «محمد بن یحیی عن احمد بن محمد بن محمد بن سعید و محمد بن خالد عن زکریا بن عمران القمی عن هارون بن

۱. کافی، ج ۲، ص ۸۱، حدیث ۶.

الجحم عن رجل من اصحاب ابی عبدالله(ع) لم احفظ اسمه...»^۱، که ضمن اینکه در سند ارسال وجود دارد در ادامه سند آمده: «لم احفظ اسمه» یعنی هارون بن جحم از یک نفری روایت نقل میکند که اسمش را نمیداند، گاهی از اوقات خود مرحوم کلینی این موارد مجهول را به صورت ظنی معین میکند یعنی عیناً همانطور که برای او نقل شده نقل می کند، چون قبلاً گفتیم مرحوم کلینی در ضبط احادیث از همه دقیق تر بوده است زیرا حتی تردیدها و ظن و گمانهایی که در نقل روایات وجود دارد را ذکر میکند مثلاً میگوید: «... عن سهل بن زیاد عن بعض اصحابه اظنه محمد بن اسماعیل» که میگوید: گمان میکنم بعض اصحاب محمد بن اسماعیل باشد، که این موارد هم در روایات کافی دیده میشود که همه اینها از موارد ارسال آشکار است، یعنی الفاظ مبهمی در سند روایات بکار رفته و این الفاظ مبهم، نشان دهنده ارسال در سند است اما بخشی از الفاظ مبهم، نشان دهنده ارسال نیست و آن در مواردی بود که عده معلوم بودند. مواردی هست که در سند روایت ارسال خفی وجود دارد یعنی به هیچ وجه در سند، لفظ مبهم ذکر نشده، ارسال خفی یعنی اینکه نام راوی از سند روایت حذف شده باشد بدون اینکه الفاظ دال بر وجود آن شخص در سند روایت ذکر شود مثلاً در روایتی آمده: «عده من اصحابنا عن احمد بن محمد و سهل بن زیاد جميعاً عن رُفاعة بن موسى قال سألت ابا عبدالله(ع)...» که مشخص نیست منظور از احمد بن محمد چه کسی است ولی چون واو حیلولة در سند آمده مشخص میشود که «عده من اصحابنا» از سهل بن زیاد هم نقل کردهاند که قبلاً گفتیم عده ای که از سهل بن زیاد نقل کرده اند معلوم هستند و در اینجا مشکل در واسطه بین احمد بن محمد و سهل بن زیاد با رُفاعة است که احمد بن محمد و سهل بن زیاد هیچ وقت از رُفاعة بی واسطه روایت نقل نمیکنند و همیشه بین احمد بن محمد و سهل بن زیاد تا رُفاعة یک یا دو نفر واسطه وجود دارد که در این روایت واسطه بین احمد بن محمد و سهل بن زیاد تا رُفاعة حذف شده و در سند روایت ارسال خفی وجود دارد، حذف واسطه ها به این شکل که حتی یک لفظ مبهم هم بر آن دلالت نکند، یا بخاطر اشتباه از ناحیه مرحوم کلینی در هنگام نوشتن بوده و یا بخاطر اشتباهی بوده که از ناحیه نُسَاح کتاب کافی صورت گرفته پس باید توجه داشته باشیم که آیا عدم ذکر نام راوی به این شکل (ارسال خفی) لطمه ای به حدیث میزند یا نه؟ این توضیح مختصری درباره ارسال در سند روایات کافی بود که عرض کردیم.

بحث جلسه آینده: اعتبار و حجیت روایات کافی، بحثی است که در جلسه آینده به آن میپردازیم.

«والحمد لله رب العالمین»

۱. کافی، ج ۱، ص ۲۳۰، حدیث ۲.